

Vaccineren is een kwestie van waarden geworden

Voor een groeiende groep ouders is het vaccineren van hun kinderen geen vanzelfsprekendheid. In hun wereldbeeld spelen wetenschappelijke feiten een ondergeschikte rol. Een profiel van de nieuwe niet-prikker.

De Volkskrant Annemiek Verbeek en Hidde Boersma 25 juni 2016

Foto Rein Janssen

advertentie

Toen de jongste dochter van een van ons naar het kinderdagverblijf ging, lag er kort daarvoor een brief op de mat met de mededeling dat er meerdere niet-gevaccineerde kinderen op de baby- en peutergroep zaten. Onze baby was nog te jong om alle prikken al gehad te hebben: was dit een risico voor haar gezondheid? Een persoonlijke Facebook-post hierover, mondde uit in een ellenlange discussie met tientallen ouders die er allemaal wat anders van

vonden. Ga naar een ander kinderdagverblijf, stelde de een voor. Je hebt die rommel niet nodig voor een gezond lijf, stelde een ander. Een bombardement aan feiten, meningen en visies schoot van het beeldscherm af.

Die discussie verliep exemplarisch voor het maatschappelijke debat over vaccineren; pro-prikkers verwijten de 'antivaxers' domheid en egoïsme, niet-enters doen omgekeerd vaak hetzelfde. Maar 'dom' is de groep niet-prikkers niet. Uit recent promotieonderzoek van Jorien Veldwijk van de Universiteit Utrecht blijkt dat veel niet-vaccineerders relatief hoog opgeleid zijn (mbo/wo), zeer bewust leven en zich verdiepen in hun gezondheid. Tegelijk hebben ze doorgaans geen medische opleiding: ze halen hun kennis van het internet, op al dan niet besloten Facebook-groepen en via andere ouders, waardoor ze ontvankelijk zijn voor misinformatie.

Nu zijn er weinig onderwerpen waarover zoveel wetenschappelijke consensus bestaat als vaccineren. Vaccins zijn, samen met de verbetering van de hygiëne en de ontdekking van antibiotica, de belangrijkste motor achter de gestegen levensverwachting in de vorige eeuw. Rond 1900 stierf nog 1 op de 5 kinderen voor hun vijfde levensjaar, meestal aan infectieziektes die nu niet meer zijn dan een vage herinnering uit het verleden. Maar niet-prikkers lijken ongevoelig voor deze feiten, wat de vraag oproept wat dan wél belangrijke drijfveren zijn voor hun onconventionele keuze.

De vaccinatiegraad in Nederland is al jaren onveranderd hoog met gemiddeld 95 procent. Van oudsher zijn het met name streng religieuze gemeenschappen op de bible belt, (een strook tussen Zeeland tot Overijssel), en antroposofische scholen waar dat percentage fors lager is. Naast de niet-bewuste (door slordig- of nalatigheid) niet-prikkers is daar de laatste jaren

een nieuwe groep ouders bijgekomen, die zich zowel ideologisch als geografisch minder makkelijk laat definiëren. In andere Westerse landen is die groep bewuste niet-vaccineerders al een stuk groter dan hier. In Groot-Brittannië daalde het percentage ouders dat hun kinderen inentte tegen bof, mazelen en rode hond (BMR) tussen 1996 en 2004 van 92 naar 80 procent. Ondertussen is het percentage weer gestegen, maar er zijn nog steeds delen van het land waar dat rond de 80 is gebleven. Ook in de Verenigde Staten is het niet-prikken aangeslagen: op sommige scholen in rijke buurten van Los Angeles ligt het percentage gevaccineerde kinderen zelfs lager dan in Zuid-Soedan. Het aantal ouders dat zich zorgen maakte over vaccinaties steeg in de VS in de periode van 2000 tot 2009 met 163 procent, zo bleek uit onderzoek.

In Nederland lijkt de nieuwe groep bezig aan een opmars, al moeten we door het ontbreken van harde cijfers afgaan op indicaties. De Nederlandse Vereniging Kritisch Prikken zegt bij monde van voorzitter Anne-Marie van Raaij een 'enorme stijging' te zien in het aantal vragen en verzoeken om informatie. 'Tot een jaar terug kregen we zo'n acht à tien vragen per week, nu krijgen we er zeker vijftien per mail en nog evenveel telefonisch. Daarnaast is het aantal bezoeken aan onze site enorm gestegen.' Ook het RIVM, dat het rijksvaccinatieprogramma uitvoert, ziet de groep ouders voor wie vaccineren geen vanzelfsprekendheid is, stijgen. Zij verwacht dat de groep 'twijfelaars' zal groeien tot maar liefst 20 procent van alle ouders (nu is dat 10 procent). Hoeveel van hen uiteindelijk beslissen hun kinderen niet te vaccineren, is lastig te voorspellen.

KRITISCHE WEIGERAAR

Esther (ze wil niet met haar achternaam in de krant), moeder van 3 zoons

'Het is de aard van het beestje om ons in te lezen en zelf een keuze te maken, in plaats van de menigte te volgen. Toen we bij ons eerste kind begonnen met vaccineren zonder echte kennis van

zaken, voelde dat niet goed. De informatie van het RIVM vind ik te sturend, daarom zijn we zelf op zoek gegaan naar informatie. Alle plussen en minnen tegen elkaar wegstrepend kwamen we tot de beslissing te stoppen met het vaccinatieprogramma. Onze jongste twee kinderen hebben geen vaccinaties gehad.'

De niet-vaccineerders zijn moeilijk in een hokje te stoppen, zo blijkt uit een rondgang langs 22 ouders die hun kinderen niet, of selectief, ingeënt hebben. Er zitten spirituele ouders bij, anarchisten en holisten en 'gewoon' eigenwijze types die niets voor zoete koek nemen. Ze leven en eten bewust, vinden de wetenschap te sturend of 'kiezen voor vertrouwen en liefde in plaats van angst'. Wat deze ouders in al hun diversiteit gemeen lijken te hebben: een sterke hang naar autonomie en een groot wantrouwen jegens instituties als het RIVM.

Het is een groep mensen die een zeker ongemak voelt bij de moderne maatschappij. De ouders hebben het gevoel de greep te zijn verloren op hun leven, omdat veel beslissingen voor hun genomen worden, door overheden, bedrijven en instanties. Ze willen de macht teruggrijpen en zélf keuzes maken omtrent voeding, onderwijs, levensstijl en - dus ook - gezondheidszorg van hun gezin.

Het is precies dat wat de Amerikaanse schrijfster Eula Biss stelt in *On Immunity*, door de New York Times uitgeroepen als een van de tien beste boeken van 2014. Als Biss in verwachting is van haar eerste kind, gaat ze op zoek naar de achtergrond van de antivaccinatiebeweging, waar veel van haar vrienden en kennissen zich tot aangetrokken voelen.

Ze ontdekt dat de niet-prikker een soort antikapitalistisch statement wil maken. Het is een daad van verzet tegen het grootkapitaal en de globalisering, waarvan Big Pharma de exponent bij uitstek is. Niet-prikkers

zien vaccins als een uitwas van de industrialisatie, de motor achter de vergiftiging van de planeet en van elkaar.

Biss - die haar kind wel liet vaccineren - ontwaart bij veel van de niet-prikkers een nostalgie naar het pre-industriële tijdperk, waar ze zelf ook gevoelig voor is. Het is een verlangen naar een tijd waarin de samenleving overzichtelijker was. Dezelfde nostalgie manifesteert zich in een hang naar kleinschaligheid en het eten van puur en onbewerkt voedsel, dat rechtstreeks van de boer komt. Deze groep mensen zijn de ideologische erfdragers van de 18e-eeuwse filosoof Jean Jacques Rousseau, die in de wilde mens de ideale mens zag en in de moderne, decadente samenleving het verval.

Veel van Biss' vrienden, en ook de mensen die wij spraken, combineerden hun nostalgie met een ideaal van 'puurheid' van het lichaam, dat past binnen het natuurlijkhedsideaal van Rousseau. Een gezond lichaam is een onaangetast lichaam. Baby's vormen daarbij het toonbeeld van puurheid en moeten zo lang mogelijk worden weggehouden van de buitenwereld.

Zulke denkbeelden worden versterkt door berichten over de staat van de planeet en onze gezondheid, zoals die van afgelopen april, toen bleek dat de onkruidbestrijder glyfosaat terug te vinden is in urine, bier en brood. Was de aarde vroeger schoon en puur, de moderne wereld is vuil en verziekt - en door niet te vaccineren blijft de illusionaire barrière tussen het pure kind en de buitenwereld in stand. Dat het juist vaccins zijn die beschermen tegen 'aanvallen' van buitenaf, past niet in deze romantische puurheidsideologie.

Wat daarnaast bijdraagt aan het wantrouwen tegen vaccins, is de grote machtsongelijkheid tussen ouders en degenen die beslissingen nemen over

vaccinaties. De wetenschap is een ondoordringbare autoriteit met veel macht, stelt Mark Largent, hoogleraar wetenschapsbeleid aan Michigan State University in zijn boek *Vaccine: The Debate in Modern America*.

Wetenschappers hebben kennis die niet beschikbaar is voor de gewone mens, en zijn onderdeel van een sociaal netwerk dat invloed heeft op bijvoorbeeld beleidsmakers.

Dat wekt wantrouwen, wat ertoe leidt dat mensen het internet afstruinen op zoek naar een second opinion. Ze belanden niet zelden in de pseudo-wetenschappelijke hoek en krijgen informatie die hun sterkt in hun wantrouwen.

VACCINATIEGRAAD

In 2015 was de vaccinatiegraad in Nederland hoog en stabiel, met 92 tot 99 procent (variatie in regio en per vaccin). Uitzondering is de HPV-vaccinatie, die beschermd tegen baarmoederhalskanker en pas op 12-jarige leeftijd wordt gegeven. Die komt niet boven de 62 procent uit.

De dekkingsgraad van de laatste BMR (bof, mazelen, rode hond) - en DKTP (difterie, kinkhoest, tetanus, polio) - vaccinatie bij 9 jaar is 93 procent; lager dan het door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) gestelde doel van 95 procent.

De gemiddelde vaccinatiegraad op vrije scholen (met antroposofische basis) is 78 procent. Onder reformatorische gemeentes in Nederland (circa 250.000 leden) is die gemiddeld 60 procent.

Bron: RIVM

Al deze ontwikkelingen samen, hebben er toe geleid dat niet-vaccineren onderdeel is geworden van een wereldbeeld. Het gaat niet om feiten, maar om gevoel: vaccineren is een kwestie van waarden geworden. Sterker gesteld: in de ideologische strijd over hoe we de maatschappij willen inrichten, meer of minder kapitalistisch, zijn vaccinaties een onmiskenbaar symbool geworden.

De keuze om je kind niet in te enten, wordt daarnaast vergemakkelijkt doordat de gevolgen van veel ziektes uit ons collectieve geheugen zijn verdwenen. De bijwerkingen winnen in de huidige bijna infectieziektevrije samenleving juist aan belang. Wat daarbij niet helpt, is dat zeldzame maar reële bijwerkingen als koorts en stuipen in Facebookgroepen als VaccinVrij (bijna 13.000 leden) op een hoop worden gegooid met verzonnen of al breeduit ontkrachte claims, zoals de link tussen vaccinatie en autisme.

Vaccins gaan aan hun eigen succes ten onder. Hans Van Vliet, betrokken bij het Rijksvaccinatieprogramma van de RIVM: 'De keuze om niet te vaccineren is vanuit het individu bekeken de meest rationele. De groepsimmunitet verzekert je kind immers van bescherming, terwijl het tegelijkertijd geen risico loopt op eventuele bijwerkingen van het vaccin.'

Het is de keuze van de free-rider, die de gezondheid van zijn of haar kind boven de gezondheid van de samenleving stelt. Opvallend is dat zeker zes van de door ons gesproken ouders inzien dat zij meeliften op de keuze van anderen om wél te enten; ze erkennen het bestaan van groepsimmunitet en beschouwen het als een 'veilige' keuze om hun kinderen daarom niet te vaccineren.

Waarden mogen dan doorslaggevend zijn in de keuze om wel of niet te vaccineren, door artsen, beleidsvoerders en andere deelnemers aan het debat wordt nog steeds gedaan alsof het een feitelijke discussie is. Of het nu off- of online is, overal wordt gepoogd om de niet-vaccineerder te overtuigen met wetenschappelijke argumenten.

Dat zal echter niet lukken, integendeel: het werkt averechts. In een

Amerikaans-Engels onderzoek uit 2014 probeerden wetenschappers op verschillende manieren misinformatie over vaccins te ontkrachten, maar geen enkele methode was effectief: uiteindelijk stonden de ouders die deze informatie tot zich namen, juist argwanender tegenover vaccins dan vóór de studie. Die uitkomst strookt met onderzoek van de Amerikaanse Yale-psycholoog Dan Kahan, die in 2010 ontdekte dat als mensen vanuit emotionele waarden overtuigd zijn van een standpunt, ze daar zelfs harder in gaan geloven als ze worden geconfronteerd met tegenstrijdige feiten. In zijn studie ging het over klimaatverandering, kernenergie en wapenbezit, maar vaccinaties passen in hetzelfde rijtje.

Hoe het dan wel moet? Dat weten experts eigenlijk nauwelijks. Wellicht zou het helpen als zorgprofessionals écht het gesprek aangaan - in de eerste plaats luisteren in plaats van overtuigen - zodat ruimte ontstaat om de onderliggende angsten van vaccinatietwijfelaars boven tafel te krijgen. Overheden, instituties en farmaceutische bedrijven moeten bovendien werken aan vertrouwen. Dat zijn echter geen gemakkelijke opdrachten en zeker geen waarmee op korte termijn resultaten behaald kunnen worden.

Ons kind ging uiteindelijk wel naar het eerder genoemde kinderdagverblijf en werd gelukkig niet besmet met welke enge kinderziekte dan ook.

Voor een 8 maanden oude baby in Den Haag liep dat in 2014 anders af: hij werd besmet met de mazelen door een niet ingeënt kind van de naastgelegen buitenschoolse opvang en overleefde ternauwernood.

UITBRAKEN: WIE, WAT, WAAR?

Halverwege 2015 overleed een Spaans niet-gevaccineerd jongetje van zes jaar aan difterie. In Spanje kwam de ziekte sinds 1986 niet meer voor. Het laatste Nederlandse sterfgeval aan deze

zeer besmettelijke bacteriële infectie dateert van 1994.

De laatste grote mazelenuitbraak in Nederland was in 2013-2014, voornamelijk in gemeenten met een vaccinatiegraad onder de 90 procent. De uitbraak trof vooral niet gevaccineerde, orthodox-protestante schoolkinderen. Ruim 2.600 mensen (vooral kinderen) werden ziek, waarvan 182 zijn opgenomen in het ziekenhuis. Eén kind overleed aan de complicaties van mazelen.

In 2014 werden in Berlijn 145 kinderen ziek door de mazelen. Eén ongevaccineerde dreumes van 18 maanden overleed.

In datzelfde jaar werd ook een groot aantal medewerkers en bezoekers van Disneyland in Californië besmet met de mazelen. Eenvijfde van de patiëntjes moest in het ziekenhuis opgenomen worden. Het overgrote deel van de patiënten was niet gevaccineerd.

In 2008 kregen bijna veertig kinderen, en twee ouders, van twee vrije scholen uit Den Haag de mazelen. Vier kinderen werden in het ziekenhuis opgenomen. Van een van die scholen is bekend dat de vaccinatiegraad voor de tweede vaccinatie tegen bof, mazelen en rode hond (met 9 jaar) slechts 65 procent was.

Bij de mazelenuitbraak in de Nederlandse biblebelt van 1999-2000 werden 3.292 mensen ziek, vooral kinderen, waarvan er drie overleden.

In 2013 kregen elf kinderen rode hond op een basisschool op de de Biblebelt. In dezelfde regio werden in 2004 en 2005 tweeëndertig zwangeren besmet met rode hond. Twee van hun kinderen overleden en veertien kinderen werden met geboortefwijkingen geboren.

Bron: RIVM